

DE VOLKSTELLING VAN 1866

Op 31 december 1866 werd in ons land een volkstelling gehouden. Volgens het jaarverslag van de stad Gent voor het jaar 1865 telde onze stad 126 347 inwoners. Volgens de volkstelling einde 1866 waren er te Gent slechts 115 354 inwoners of 10 993 minder dan het vorig jaar. In 1866 waren er te Gent 4 194 geboorten en 6 318 overlijdens (het grootste getal in de ganse geschiedenis van Gent) wat een negatief verschil geeft van 2 124 personen; de inwijking gedroeg 5 370 personen en de uitwijking 3 524 personen, wat een winst geeft van 1 846 personen. In totaal was er dus een vermindering van 278 inwoners in 1866. In de periode van 1830 tot 1900 zal de bevolking slechts vier maal dalen, nl. in 1832, 1849 (het hongerjaar), 1866 en in 1900, hier toe te schrijven aan een buitengewone uitwijking. 1866 is beslist een van de droevigste jaren uit de Gentse geschiedenis.

Keren we nu terug naar de uitslagen van de volkstelling. Hoe dit verschil van 10 993 inwoners te verklaren. De vorige volkstelling werd gehouden in 1856. Voor de bepaling van de jaarlijkse bevolking werd bij de getallen van 1856 het aantal geboorten en inwijkelingen opgeteld, en het aantal overlijdens en uitwijkelingen werd afgetrokken. Als alles nauwkeurig geschiedt zouden de uitslagen van deze berekening en van de volkstelling moeten gelijk zijn. Vermoedelijk hebben zich een aantal uitwijkelingen nooit gemeld of vertrokken in de mening later terug te keren, maar kwamen nooit terug. Volgens het jaarverslag echter waren de tellers niet zo goed op de hoogte van hun opdracht en begingen ook vergissingen. Ons besluit : we kennen het aantal inwoners te Gent niet nauwkeurig.

In 1866 waren er te Gent 23 365 woningen, waarvan 2 141 onbewoond. De bevolking bedroeg 115 354 inwoners verdeeld over 24 926 gezinnen (gemiddeld 4,62 personen per gezin).

Om te beginnen onderzoeken we de structuur van de bevolking naar de leeftijd. Hierbij maken we een vergelijking met de structuur in 1967, een eeuw later, en dit om een duidelijker inzicht in de structuur en de evolutie te bekomen.

	Mannen		Vrouwen		Totaal	
	1866	1967	1866	1967	1866	1967
0-14 jaar	15 385 28,18 %	13 687 19,37 %	15 934 26,23 %	12 981 16,25 %	31 319 27,15 %	26 668 17,71 %
14-65 jaar	36 478 66,77 %	46 398 65,65 %	40 680 66,99 %	50 609 63,37 %	77 158 66,88 %	97 007 64,45 %
ouder dan 65	2 761 5,05 %	10 578 14,98 %	4 116 6,78 %	16 263 20,37 %	6 877 5,96 %	26 841 17,83 %
Totaal % Tot.	54 624 47,35 %	70 663 46,94 %	60 730 52,65 %	79 853 53,06 %	115 345	150 516
Me- diaan leeft.	26 j.	37 j.	27 j.	43 j.	27 j.	40 j.

Door de mediaanleeftijd bedoelen we, dat 50 % van de bevolking jonger is en dus ook 50 % van de bevolking ouder is dan het opgegeven getal.

De tabel laat ons toe de volgende vaststellingen te maken :

1. In absolute cijfers is het aantal vrouwen altijd groter dan het aantal mannen (met uitzondering het aantal jongens onder de veertien jaar in 1967)
2. Het aantal vrouwen ouder dan 65 jaar is in 1866 reeds aanzienlijk groter dan het aantal mannen boven de 65 jaar. Dit verschil is nog groter geworden in 1967 (20,36 % tegen 14,98 %)
3. Het aantal kinderen is tussen 1866 en 1967 gedaald van 27,15 % tot 17,71 %. Deze evolutie gaat thans nog altijd verder.
4. Daarentegen is het aantal bejaarden gestegen van 5,96 % in 1866 tot 17,83 % in 1967. Dit is zeker het gevolg van de vooruitgang van de medische wetenschappen, van de betere hygiëne, de betere woningen en de betere werkvoorwaarden. Dit verschijnsel wordt ook verduidelijkt door de mediaanleeftijd, die gestegen is van 27 jaar in 1866 tot 40 jaar in 1967. Het verschil in mediaanleeftijd tussen mannen en vrouwen is ook sterk toegenomen : van 26 tegen 27 jaar in 1866 naar 37 tegen 43 jaar in 1967.

Deze vaststellingen worden nog bevestigd door de volgende tabel.

Aantal inwoners ouder dan 80 jaar

	Mannen	Vrouwen	Totaal
1866	201 0,36 %	403 0,66 %	604 0,52 %
1967	1275 1,80 %	2290 2,85 %	3565 2,36 %

Als algemeen besluit kunnen we stellen, dat in een eeuw tijd de levensvoorwaarden aanzienlijk zijn verbeterd. Tot het midden van de negentiende eeuw was de structuur van de bevolking praktisch onveranderd gebleven. Voor de massa van de bevolking waren de levensvoorwaarden bijzonder hard.

De evolutie in de structuur van de Gentse bevolking geldt natuurlijk ook op het nationaal plan en op wereldplan.

De gegevens van de volkstellingen van 1846 en 1866 verbonden met de geboortecijfers laten ons toe een inzicht te verwerven van de kindersterfte.

Telling 1846		Telling 1866	
Geboorte- jaar	% kinderen gestorven tot 31.12.1846	Geboorte- jaar	% kinderen gestorven tot 31.12.1866
1846	34 %	1866	29,9 %
1845	34,7 %	1865	34,4 %
1844	34,8 %	1864	37,7 %
1843	35,5 %	1863	39,8 %
1842	36,4 %	1862	41,9 %

Bij deze berekening kon geen rekening gehouden worden met de in- en uitwijking, alhoewel deze getallen weinig tot geen invloed zullen hebben op de percenten.

In 1866 sterven dus drie kinderen op tien in de loop van hun geboortjaar, vier kinderen op tien zijn gestorven voor hun zesde levensjaar. In vergelijking met 1866 stierven in 1846 wat meer kinderen in de loop van hun geboortjaar, maar voor de andere jaren is de toestand gunstiger in 1846 dan in 1866. De cholera-epidemie van 1866 heeft de percenten voor 1866 natuurlijk nadelig beïnvloed, maar we mogen besluiten, dat de kindersterfte niet afgenomen is tijdens de periode 1846-1866.

De Jaarverslagen geven ons een indeling van de sterften per leeftijd. Gecombineerd met de geboortecijfers bekomen we als resultaat, dat

42,5 % van de kinderen sterven vóór hun vijfde jaar tijdens de periode 1862-1866, wat practisch overeenstemt met de gegevens in de vorige tabel.

In de toekomst zal de kindersterfte aanzienlijk verminderen. Dat kunnen we aantonen door de volgende eenvoudige tabel.

	Aantal geboorten per 1000 inwoners	% groep 0-14 jarigen
1866	33,9	27,15
1967	13,2	17,71

In een eeuw is het aantal geboorten te Gent met 61 % gedaald; terwijl is echter de groep 0-14 jarigen slechts gedaald met 34,8 %.

Alhoewel een groot aantal factoren de getallen van de tabel beïnvloeden - zo daalt het percent kinderen door de betere levensvoorwaarden van de volwassenen -, daar de groep bejaarden groter wordt -, toch kunnen we uit de tabel besluiten, dat de kindersterfte zeer sterk zal dalen.

In zijn studie "Topographie médicale de la Belgique" geeft dr. Meynne (1) een overzicht van de doodsoorzaken te Gent voor de jaren 1862, 1863 en 1864. Alhoewel de rangschikking van de ziekten niet wetenschappelijk is - de overlijdensacten werden niet opgesteld door een geneesheer, maar door een bediende - toch stellen we vast, dat 23,5 % te wijten zijn aan longziekten; verder worden nog vernoemd : kinkhoest 2,7 %, mazelen 2 %, keelontsteking 7,4 %. Als voornaamste factoren van de ziekten ziet dr. Meynne de ongezonde woningen, de eenzijdige voeding (aardappelen en brood - meestal roggebroomd), de onhygiënische werkvoorwaarden in de fabrieken en het alcoholisme. Meynne schrijft verder :

"En tout cas, les agglomérations de maisons de pauvres, les bataillons carrés, les cours intérieures, les grandes constructions ouvrières devraient être soumis à des inspections régulières, et à des conditions hygiéniques réglementées. Ce serait le moyen de voir ce qui se passe dans ces mondes à part, et de surveiller ces prétendus amis du peuple qui louent des taudis ignobles à 17 % d'intérêt. Ces inspections nous sembleraient au moins aussi nécessaires que les visites hygiéniques qui sont instituées pour les établissements d'aliénés.

Les comités d'hygiène publique auraient ici une mission sérieuse."

Van de 115 354 inwoners waren er 64,68 % geboren in Gent, 33,42 % in een andere Belgische gemeente en de 2 194 overblijvende of 1,9 %

van de bevolking in het buitenland (waarvan 921 in Frankrijk en 868 in Nederland). Gent oefent zeker een grote aantrekkingskracht uit, want tijdens de periode 1857-1866 komen 42 713 personen zich in Gent vestigen en er hun geluk zoeken, maar een betrekkelijk groot aantal moet na een zekere tijd weer uitgeweken zijn, want in totaal zijn er slechts 38 792 inwoners, die buiten Gent zijn geboren.

De indeling naar de burgerlijkse stand is als volgt :

	Mannen		Vrouwen	
Ongehuwden	33 769	61,8 %	37 864	62,3 %
Gehuwden	18 499	33,8 %	17 860	29,4 %
Weduwnaars en Weduwen	2 356	4,3 %	5 006	8,2 %

We stellen een groot aantal weduwen vast, wat zijn weerslag heeft op het aantal personen, die gesteund worden door het Liefdadigheidsbureau.

Wat de gesproken taal betreft, 81,5 % van de Gentenaars spreekt enkel Nederlands, 2,2 % spreekt enkel Frans, 15,2 % spreekt Nederlands en Frans. Van de overige 1 % spreken er 178 enkel Duits, 130 Duits en Frans, 308 Duits, Frans en Nederlnads, 389 een andere taal en 141 zijn doofstom.

De bevolking werd ook onderzocht naar hun ontwikkeling, nl. naar het aantal personen, die kunnen lezen en schrijven. Hiertoe werd de bevolking verdeeld in leeftijdsgroepen.

	Mannen	Vrouwen
Ouder dan 36 jaar	46,6 %	41,3 %
Van 22 tot 35 jaar	53,6 %	48,4 %
21-jarigen	62,2 %	59,2 %
Van 15 tot 20 jaar	64,2 %	56,0 %
14-jarigen	60,5 %	60,3 %

We stellen vast, dat het percent mannen, die kunnen en lezen en schrijven hoger ligt dan het percent voor de vrouwen. Dit komt, doordat de meisjes gemakkelijk worden thuis gehouden om te helpen in het huishouden. Tevens stellen we vast en dit zo wel bij de mannen als bij de vrouwen, dat het percent van de jongere generaties hoger ligt dan het percent van de oudere generaties. Er is dus vooruitgang op het gebied van de ontwikkeling en dit wel als gevolg van het groter aantal scholen.

Het percent tewerkgestelden per leeftijdsgroep geeft het volgende beeld.

	Mannen	Vrouwen
21 jaar en ouder	91,5 %	45,2 %
Van 14 tot 20 jaar	71,8 %	61,4 %
Jonger dan 14 jaar	11,1 %	10,3 %

De eerste groep zal wel veel gehuwden bevatten, wat verklaart dat 91,5 % van de mannen werken tegen slechts 45,2 % van de vrouwen. Toch werken bijna de helft van de vrouwen ouder dan 21 jaar. In Gent komt het verschijnsel van de gehuwde werkende vrouw dus reeds voor in het midden van de 19de eeuw. De lage lonen van de mannen is hier zeker de verklaring.

Voor de groep 14 tot 20-jarigen is er een verschil van 10 % tussen de mannen en de vrouwen; dit komt omdat wel een meisje op tien thuis blijft om in het gezin te helpen. Voor de derde groep stellen we practisch geen verschil vast tussen jongens en meisjes. Deze groep zullen we verder bekijken, want de percenten kunnen we niet interpreteren, omdat de groep de kinderen omvat van 0 tot 13 jaar. Wat de jongens betreft 43,6 % van de 12- en 13 jarigen werken en reeds 15 % van de groep tussen 7 en 11 jaar, plus nog 51 jongens jonger dan zeven jaar. Al deze kinderen werken in fabrieken. Wat de meisjes betreft 51,9 % van de 12- en 13-jarigen zijn reeds tewerkgesteld en 12,4 % of één kind op 8 van de groep tussen zeven en elf jaar, plus nog 27 meisjes jonger dan zeven jaar.

Om te eindigen onderzoeken we de aangroei van de bevolking tussen 1846 en 1866.

	1846	1866	Aangroei
Gent	102 977	115 354	12 377 of 12,0 %
Oost-Vlaanderen	793 264	805 835	12 571 of 1,58 %
België	4 337 196	4 827 833	490 637 of 11,3 %

De volledige aangroei van de bevolking in Oost-Vlaanderen is toe te schrijven aan de stad Gent. De verschillende crisissen hebben onze provincie zwaar getroffen. De aangroei van Gent voor de periode 1846-1866 komt practisch overeen met de aangroei van ons land.

M. S.

BRONNEN

Verslagen volkstellingen 1846 en 1866.

Jaarverslagen stad Gent.

Bevolkingsstatistieken van Gent. (laatste verschenen boek in 1967)

- (1) Het werk van dokter Meynne "Topographie médicale de la Belgique" (Brussel 1865) is zeer interessant en verstrekt een groot aantal gegevens over een aantal plaatsen in België, alsook een rijke bibliografie, die nuttig kan zijn voor vorsers in verband met de lokale geschiedenis. Dorpsmonografieën zouden ook meer aandacht mogen besteden aan de woningen (aantal plaatsen, aantal inwoners), aan de voeding, aan de sterften (leeftijd, aantal wezen, enz.) Alzo zouden we een meer reëel beeld krijgen van de 19de eeuw.

RIVIEREN EN KANALEN TE GENT

In 1883 schreef Willem Rogghé in zijn Guide Historique et Topographique de la ville de Gand, dat de stad door zijn vaarten en kanalen verdeeld was in een veertigtal eilandjes, die door vijf en tachtig bruggen waren verbonden. Toch waren toen reeds een aantal vaartjes verdwenen. Het verkeer te water was en is nog altijd zeer belangrijk voor het economisch leven; in het verleden was de betekenis van de scheepvaart nog belangrijker, toen er geen auto's en spoorwegen bestonden en de wegen zeer slecht waren en bovendien onderworpen aan tolrechten voor de gebruikers. De ligging van Gent aan de samenvloeiing van Schelde en Leie was dan ook zeer gunstig voor de handel en nijverheid. Na de tweede wereldoorlog hebben we nog enkele waters zien verdwijnen : de Reep, de Waldam en Vogelenzang, de Schipgracht in het Oudburg, terwijl de Ringvaart werd aangelegd.

Waren de rivieren en vaarten voor de stad Gent zeer belangrijk, toch waren ze ook hinderlijk op twee gebieden. De stad beschikte over geen riolering en het afvalwater en een massa afvalproducten kwamen terecht in de Gentse waters, dit alle reglementen ten spijt. Trouwens nu nog worden enkele Gentse waters vervuild door afval. Kijk maar even aan het Gravensteen, waar telkens na een grondige reiniging door de stadsdiensten enkele weken later opnieuw flessen, dozen, valiezen, zetels en dies meer op het water drijven. Al de Gentse waters moesten dan ook regelmatig gebaggerd worden, wat met de technische middelen, waarover men vroeger beschikte, geen eenvoudige taak was, weinig opleverde en een massa geld kostte.

Toen de binnenschepen groter werden, moest men de oorspronkelijke stenen bruggen op de voornaamste vaarten vervangen door draaiende houten bruggen, wat natuurlijk hinderlijk was voor het verkeer. Uiteindelijk werd de verkeershinder, veroorzaakt voornamelijk door de